

ตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย : มโนทัศน์โลกาวสานและจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

คมกฤษณ์ วรเดชชัยนา

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น

Corresponding author: khomkrit.wo@rmuti.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทยใน 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก เพื่อศึกษามโนทัศน์โลกาวสาน และประเด็นที่สอง เพื่อศึกษาจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เชิงอรรถาธิบาย พรรณนาความจากเอกสารตามกรอบแนวคิดโลกาวสานและเลือกจากตำนานที่มีเนื้อหากล่าวถึง เมืองลุ่มสำนวนที่เป็นประเพณีลายลักษณ์ จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ ท้าวคัทธนาม ผาแดงนางไอ่ และสิงหนวัติ เพื่อให้เกิด องค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงระหว่างตำนานและนิทานปรัมปรากับแนวคิดร่วมสมัย อันเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการอนุรักษ์ ธรรมชาติด้วยภูมิปัญญาเชิงนิเวศแบบดั้งเดิม ผลการศึกษาพบว่า มโนทัศน์โลกาวสานในตำนานเมืองลุ่มนั้น เป็นการนำเสนอ ให้เห็นอัตภาพและพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งเรื่องศีลธรรมและคุณลักษณะบางประการของมนุษย์ มี 2 ประการ คือ 1) มโนทัศน์โลกาวสาน คือ การแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นการแย่งชิงเพื่อครอบครองและการอยู่รอด 2) มโนทัศน์ โลkawสาน คือ การล่มสลายของระบบศีลธรรม เป็นการล่มสลายของศีลธรรมที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ สำหรับจริยศาสตร์ สิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการนำเสนอภาพจริยธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ 2 ด้าน คือ 1) ด้านมนุษย์ต่อ ธรรมชาติ คือกล่าวถึงอำนาจของธรรมชาติ ซึ่งโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มีอำนาจที่ซ่อนเร้นยากแก่การหยั่งรู้ของมนุษย์ และ 2) ด้านมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ คือกล่าวถึงสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ โดยสัตว์เผือกคือภาพแทนของธรรมชาติที่เป็นอื่น ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือหยั่งรู้ได้โดยสิ้นเชิง ถือว่าเป็นการยกระดับการปกป้อง และรักษาสวัสดิภาพของสัตว์

คำสำคัญ : 1. ตำนานเมืองลุ่ม 2. โลkawสาน 3. จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

The mythical lost cities of Thailand in the narratives of the Northern and Northeastern regions: Concepts of apocalypse and environmental ethics

Khomkrit Woradejnaiyana

Faculty of Technical Education, Rajamangala University of Technology Isan Khonkaen Campus,

Khon Kaen 40000, Thailand

Corresponding author: khomkrit.wo@rmuti.ac.th

Abstract

This research article aims to study the mythical lost cities in the narratives of the Northern and Northeastern regions of Thailand in two aspects. The first aspect is the concept of the apocalypse, and the second is environmental ethics. This is a qualitative study using descriptive-interpretive analysis based on documentary research, following the framework of the concept of the apocalypse. It examines three legends that mention lost cities as part of traditional narratives, namely, Thao Khatthana, Phadaeng Nang Ai, and Singhanawat, to generate new knowledge linking legends and traditional folk tales with contemporary ideas. This study contributes to the conservation of nature using traditional ecological wisdom. The findings reveal that the concept of the apocalypse in mythical lost cities highlights human identity and behavior, as well as moral issues and certain human characteristics. Two key aspects emerge: 1) the apocalypse as a struggle for natural resources, where competition arises over possession and survival, and 2) the apocalypse as the collapse of moral system, referring to the deterioration of human ethical relationships with nature. Regarding environmental ethics, the study presents the ethical relationship between humans and nature in two areas: 1) the human-nature relationship, which examines the power of nature, emphasizing that the natural world and other living beings possess inherent forces beyond human comprehension, and 2) the human-supernatural relationship, which discusses sacred animals, particularly albino animals, as representations of nature's "otherness" with supernatural power that humans cannot fully control or comprehend. This perspective underscores the importance of protecting and preserving animal well-being.

Keywords: 1. Mythical lost cities 2. Apocalypse 3. Environmental ethics

บทนำ

โลกยุคใหม่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความก้าวหน้าดังกล่าวจะนำความสะดวกสบายมาสู่มนุษย์ แต่ก็ได้มีส่วนอย่างมากในการคุกคามทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาของโลกยุคใหม่นับแต่ปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา มีปัญหาความเสื่อมโทรม การคุกคามทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากฝีมือมนุษย์เป็นปัญหาหลัก และนับวันที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังเช่นการเกิดภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศอย่างกว้างขวาง กลายเป็นปัญหาที่คุกคาม เป็นอยู่ของคนในสังคมปัจจุบัน ท่ามกลางวิกฤตดังกล่าว ได้เกิดขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นทั่วโลก ความเคลื่อนไหวเหล่านี้มีส่วนก่อให้เกิดจิตสำนึกและ กระบวนการคิดใหม่ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และแผ่ขยาย ไปในทุกแวดวงวิชาการทั้งในกลุ่มประเทศตะวันตกและ ประเทศโลกที่สาม ในแวดวงวรรณกรรมวิจารณ์ก็เกิดแนวคิด และวิธีการใหม่ในการศึกษาวรรณกรรม คือ มโนทัศน์ วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) อันเป็นชุดความคิด ที่เน้นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Sangkhaphanthanon, 2016, pp. 313–314)

การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวันสิ้นโลกผ่านเรื่องเล่า (narrative) ได้ปรากฏในมิติที่หลากหลายโดยส่วนใหญ่แล้ว ล้วนแต่สัมพันธ์กับศาสนา อาทิ ในบริบทของสังคมตะวันตก ก็ได้ปรากฏเรื่องน้ำท่วมโลกในคริสต์ศาสนาหรือศาสนายิว เป็นตำนานที่ว่าด้วยการที่โลกถูกทำลายเนื่องจากภัยธรรมชาติ ในรูปแบบหนึ่ง สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องจากความชั่วร้าย ของมนุษย์ แต่ก็มีคนจำนวนหนึ่งที่รอดจากภัยนั้น และ เป็นผู้สืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ต่อไป ขณะที่ในบริบทของสังคม ตะวันออกที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็ได้ปรากฏตำนานเกี่ยวกับ ภัยพิบัติของพุทธศาสนาที่จะเสื่อมลงพร้อมกับปรากฏการณ์ ไฟไหม้โลก (Eoseewong, 2009) ขณะที่ในบริบทของสังคมไทย ก็ได้ปรากฏตำนานเกี่ยวกับเมืองล่มอันเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับ โลกาวสานเชิงสิ่งแวดล้อม เช่น ตำนานท้าวคัทธนาม ตำนาน ผาแดงนางไอ่ ตำนานสิงหนวัติ เป็นต้น ตำนานเหล่านี้ สัมพันธ์กับอนุภาคการทำลายสัตว์ รวมไปถึงการกินสัตว์เผือก ดังความตอนหนึ่งในตำนานสิงหนวัติ ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ เมื่อครั้งโยนกนครหลวงล่ม เพราะกินปลาตะเพียนเผือก ว่า

เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ วันเสาร์ ครั้นนั้นคนทั้งหลายก็ไปเที่ยวยังแม่น้ำกกุกุญที่ ได้เห็นยัง ปลาตะเพียนเผือกตัวหนึ่งใหญ่เท่าต้นตาลยาวประมาณ ๗ วา แล้วเขาก็พากันไปทบทปลาตัวนั้นตาย แล้วก็พากันลากมาถวายมหากษัตริย์ เจ้าพระองค์ก็มีอาชญาให้ตัดเป็นท่อนแจกกันกินทั่วทั้งเวียง นั้นแล

ครั้นว่าบริโภคกันเสร็จแล้วตั้งนั้น สุริยาอาทิตย์ก็ตกไปแล้ว ก็ได้ยินเสียงเหมือนดังแผ่นดิน ดังสนั่นหวั่นไหวประดุจดั่งว่าเวียงโยนกนครหลวงที่นี้จักเคลื่อนจกพังไปนั้นแล แล้วก็หายไป ครั้งหนึ่ง ครั้นถึงมัชฌิมยามก็เข้าดังมาเป็นคำรบสองแล้วก็หายนั้นแล ถึงปัจฉิมยามก็เข้าดังมาเป็น คำรบสาม หนที่สามนี้ดังยิ่งกว่าทุกครั้งทุกคราวที่ได้ยินเสียงมาแล้ว กาลนั้นเวียงโยนกนครหลวง ที่นี้ก็ยุบจมลงเกิดเป็นหนองอันใหญ่

(Vallibhotama, 1973, pp. 94–95)

จากตัวบทข้างต้น มานิต วลลิโถม (Vallibhotama, 1973, pp. 94–95) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “เดือน 7 ข้างเหนือ = เดือน 5 ข้างใต้ แม่น้ำกกุกุญที่ = แม่น้ำกก คำว่า “ปลาตะเพียน” ผู้ชำนาญภาษาไทยในภาคเหนือ ตั้งข้อสงสัย ว่าต้นฉบับเดิมน่าจะเป็น “ปลาเยียน” แปลว่า “ปลาไหล” ส่วนปลาตะเพียนนั้นเรียก “ปลาปาก” จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้ว อนุภาคการกินสัตว์เผือก คือ เหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับภาวะกาล โลกาวสาน เมื่อนำเอาการตีความหมายดังกล่าวมาพิจารณา วรรณกรรมนิทานอีสาน พบว่า การกินสัตว์เผือกเป็นอนุภาคหนึ่ง ที่ปรากฏอยู่ในตำนานและนิทานเกี่ยวกับเมืองล่ม และมี

ความสำคัญต่อการพัฒนาท้องเรื่องจากอนุภาคเหตุการณ์หนึ่ง ไปยังอนุภาคเหตุการณ์หนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ตัวบทตำนานก็ได้เสนอทางออกที่น่าสนใจ คือ การสร้างโลกแบบอีโค-ดิสโทเปีย (Eco-dystopia) ขึ้นมา กล่าวคือ เป็นพื้นที่แห่งการเปลี่ยนจากกระบวนการที่ใช่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งมองธรรมชาติเป็นทรัพยากรและมีมูลค่าสำหรับมนุษย์มาเป็นการใช้แนวเศรษศุนย์กลางซึ่งให้ความสำคัญกับการมองโลกธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (Rukrian, 2016, pp. 29–30) กระบวนทัศน์ดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการมอง

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านตำนานในบริบทของสังคมไทย ที่ได้เน้นย้ำว่ามนุษย์คือผู้ทำลายธรรมชาติและเป็นต้นเหตุ ความล่มสลายของบ้านเมือง แต่เมื่อไรก็ตามที่มนุษย์หันมาให้ความสำคัญและเคารพในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติเหล่านั้นย่อมให้คุณกับมนุษย์ อาทิ การทำหน้าที่ในฐานะธรรมชาติศักดิ์สิทธิ์ผู้ปกป้อง ตลอดจนการนำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ให้กับชุมชนนั้น ๆ ที่มนุษย์ได้พึงอาศัย ดังนั้น บทความวิจัย เรื่อง “ตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย : มโนทัศน์โลกาวสานและจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” นี้จึงมีแนวทางในการศึกษา 2 แนวทาง คือ 1) เพื่อศึกษามโนทัศน์โลกาวสานในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย และ 2) เพื่อศึกษาจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย เป็นการศึกษาตำนานผ่านประเพณีลายลักษณ์ ซึ่งบางตำนานเชื่อมโยงกับพื้นที่ในทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับเมืองลุ่มเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย ตำนานเมืองลุ่มแต่ละท้องถิ่นอาจมีเนื้อหาที่เหมือน คล้าย และแตกต่างกันออกไป บางสำนวนอาจมีเนื้อหาที่ยาว บางสำนวนเป็นการบอกเล่าหรือมีเนื้อหาปรากฏแทรกอยู่ในตำนานหรือวรรณกรรมอื่น ซึ่งมีลักษณะเป็นอนุภาคเหตุการณ์สั้น ๆ เท่านั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์โลกาวสานในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย
2. เพื่อศึกษาจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิเคราะห์ตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย ผู้วิจัยใช้กรอบคิดเรื่องโลกาวสานและจริยธรรมสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ตีความตัวบทในมิติของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีสาระโดยสังเขป ดังนี้

Buell (1995, p. 285) กล่าวว่า “Apocalypse (โลกาวสาน)” เป็นคำอุปลักษณ์ที่ทรงพลังที่สุดเกี่ยวกับจินตนาการด้านสิ่งแวดล้อมร่วมสมัยที่มีอยู่ เช่นเดียวกับ Thompson (1997, pp. 13–14) ได้กล่าวว่า “Apocalypse” เป็นคำเรียกที่ใช้ในวรรณกรรมสมัยใหม่ มาจากภาษากรีกว่า “Apo-calyptein”

แปลว่า “การเปิดเผย (un-veil) โดยวรรณกรรมแนวสภาวะโลกรวนถูกนำมาจากการเปิดเผยวันสิ้นสุดประวัติศาสตร์” ทั้งนี้ Garrard (2012, p. 93) กล่าวว่า เป็นเวลาอย่างน้อย 3,000 ปีมาแล้ว ที่มีความเชื่อว่าวันโลกาวสานกำลังจะมาถึง เพราะความผันผวนของโลก แม้นักวิชาการจะมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับความเชื่อนั้น แต่ก็ดูเหมือนว่ามีเรื่องเล่าเกี่ยวกับวันโลกาวสานที่โดดเด่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อมมากมายในปัจจุบัน โดยเริ่มประมาณ 1,200 ปีก่อนคริสตกาล

นักวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศกระแสแรกมักจะให้ความสำคัญกับโลกธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนวิธีการรับรู้โลกธรรมชาติผ่านการนำเสนอภาพความผูกพันของผู้เล่าต่อท้องถิ่นชนบท โดยเน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ นักวิชาการในกระแสที่สองหันมาให้ความสนใจกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่ธรรมดาและมุ่งนำเสนอวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์และวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อมนุษย์พอ ๆ กับที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (Pradittatsanee, 2017, p. 273) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แท้จริงแล้วมนุษย์สงสัยในความเป็นไปของธรรมชาติมาช้านาน ในแต่ละยุคแต่ละสมัยมนุษย์ต่างก็ได้พยายามหาคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นมนุษย์มาโดยตลอด คำอธิบายเหล่านี้แต่เดิมจะเป็นการอธิบายในรูปแนวคิดทางปรัชญาและศาสนาโบราณ ซึ่งจะเป็นเรื่องเทพนิยายและเทววิทยา มีตำนานต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ต่อจากยุคเทพนิยายก็มาถึงยุคของเหตุผล มนุษย์เริ่มอธิบายสรรพสิ่งในระบบของปรัชญาโดยใช้กฎของเหตุและผล แยกแยะระหว่างสิ่งที่เป็นอย่างจริงไม่เป็นจริง และแสวงหาความจริงสูงสุดหรือความรู้สูงสุดของสรรพสิ่งที่สามารถนำมาอธิบายความเป็นจริงของจักรวาล โลก และชีวิต ถัดจากยุคของปรัชญาก็มาถึงยุคของการทดลองและวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ซึ่งยังยึดครองแนวคิดของคนส่วนใหญ่บนโลกปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงแนวคิดแต่ละยุคเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นรากฐานอารยธรรมของมนุษย์ (Intongpan, 2016, p. 1)

ดังเช่นบทความ เรื่อง “การศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับภัยธรรมชาติในสังคมไทย พ.ศ. 2410-2469” ของ ทิวาพร ใจก้อน (Jaikorn, 2019) นั้นได้อธิบายถึงภัยธรรมชาติในสังคมไทย พ.ศ. 2410-2469 ไว้ที่น่าสนใจว่า “ช่วงแรกก่อน พ.ศ. 2410 โลกทัศน์เกี่ยวกับภัยธรรมชาติในสังคมไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความคิดเรื่องกำเนิดและการล่มสลายของเมืองหรือสถานที่ ความคิดเรื่องบุญบารมีของผู้ปกครองหรือผู้มีบุญ ความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติและศาสนา และนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ

ทำให้คนในสังคมไม่ได้มองปรากฏการณ์ทางธรรมชาติว่าเป็นภัยและไม่ได้ต้องการที่จะเข้าไปจัดการควบคุมภัยธรรมชาติเหล่านั้น แต่ยอมรับ ปรับตัว และให้ความเคารพต่อปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติที่เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เบื้องหลัง หรือมองว่าเป็นเรื่องปกติตามธรรมชาติ ช่วงที่สอง พ.ศ. 2410-2459 โลกทัศน์เกี่ยวกับภัยธรรมชาติเริ่มได้รับอิทธิพลจากความรู้ภูมิศาสตร์สมัยใหม่ของตะวันตก และคนในสังคมไทยเองก็พยายามแสวงหาความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลเพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรม จึงทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างโลกทัศน์แบบดั้งเดิมและโลกทัศน์แบบใหม่ แต่ภัยธรรมชาติก็ยังไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งจัดการแก้ไขมากนัก ช่วงที่สาม พ.ศ. 2460-2469 หน่วยงานราชการหันมาให้ความสนใจกับภัยธรรมชาติที่กระทบต่อเศรษฐกิจมากขึ้น และได้นำเอาความรู้พร้อมทั้งโลกทัศน์เรื่องภัยธรรมชาติแบบใหม่เข้ามาใช้และเผยแพร่ ทำให้เกิดความเข้าใจภัยธรรมชาติในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น ผลคือรัฐและคนในสังคมพยายามเข้าไปควบคุมแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติอย่างชัดเจนกว่ายุคสมัยที่ผ่านมา” เช่นเดียวกับบทความของ อนันต์ ลากุล และ มารีนาห์ ตูลารักซ์ (Lakul & Tularak, 2017) เรื่อง “แบบเรื่องและอนุภาคสัตว์สี่เท้าในตำนานเมืองลุ่มภาคอีสาน” ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า “สาเหตุของเมืองลุ่มทั้งหมดนั้นเกิดจากการกระทำของสัตว์สี่เท้าและเหล่าภาค กล่าวได้ว่า สัตว์สี่เท้าจึงมีลักษณะแทนสัญลักษณ์ของ “นาค” และ “การทำลาย” อย่างไรก็ตาม ในตำนานเมืองพานนั้นได้ให้ฟังก์ชันเพื่อแทนสัญลักษณ์ของสัตว์ที่คอยคุ้มครองบ้านเมือง ซึ่งต่างจากตำนานเมืองลุ่มฉบับอื่นจะนั้น นิยามของสัตว์สี่เท้าในภาคอีสานจึงมีลักษณะแทนลางบอกเหตุหรือสิ่งผิดปกติ มีความหมายสองนัย กล่าวคือ สัตว์สี่เท้ากนัยของการทำลาย และสัตว์สี่เท้ากนัยของการคุ้มครอง อนึ่ง น่าสังเกตว่า ตำนานเหล่านี้มีการเล่าเรื่องกระจายอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานตอนบนและตอนกลางเท่านั้น”

สำหรับด้านจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมนั้น บทความของ พนา กันธา (Kantha, 2022) เรื่อง “รูปธรรมของเส้นขอบ : เงื่อนไขทางจริยศาสตร์ของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ท่ามกลางวิกฤตสิ่งแวดล้อม” ซึ่งมุ่งความสนใจไปที่สถานะของสัตว์ในฐานะทรัพย์สินของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์อ้างสถานะดังกล่าวในการสร้างความชอบธรรมให้กับการกดขี่ขูดรีดสัตว์ หายที่สุด ผลของการขูดรีดสัตว์ขนาดใหญ่ นำมาสู่ความผันผวนของโลกในยุคปัจจุบัน บนฐานของวิธีคิด

แบบเสรีนิยม นักสิ่งแวดล้อมพยายามแก้ไขวิกฤตดังกล่าวด้วยการขยับสถานะของสัตว์และธรรมชาติจากทรัพย์สินไปสู่การเป็นบุคคลด้วยมโนทัศน์ว่าด้วยสิทธิ อย่างไรก็ตามบทความนี้ตั้งสมมติฐานว่า มโนทัศน์ว่าด้วยสิทธิสัตว์ไม่สามารถนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขทางจริยศาสตร์ของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่แตกต่างไปจากเดิมได้ กล่าวคือ ความคิดเกี่ยวกับสิทธิสัตว์ไม่สามารถนำไปสู่การทำลายทวิภาวะระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ รวมถึงมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ดังนี้แล้ว สิทธิสัตว์จึงเป็นเพียงการตอกย้ำเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์ในฐานะบุคคลกับสัตว์ในฐานะทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งเส้นพรมแดนนี้เอื้อให้การกดขี่ขูดรีดสัตว์สามารถดำเนินต่อไป ข้อเสนอของบทความ คือ เงื่อนไขทางจริยศาสตร์ที่สัตว์สามารถเปลี่ยนสถานะจากทรัพย์สินไปเป็นบุคคลได้คือภววิทยาที่เส้นขอบของภาวะการเป็นมี “รูปพรุน” ไม่ใช่เส้นขอบที่แข็งทื่อตายตัว รูปพรุนดังกล่าวเอื้อให้ภาวะการเป็น สามารถเคลื่อนข้ามขอบเขตและก่อรูปความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปแบบที่ไม่ได้แยกโลกธรรมชาติออกจากวัฒนธรรม การให้ความสำคัญกับรูปพรุนของเส้นขอบจะสามารถเปิดไปสู่การคิดถึงรูปแบบการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในแบบอื่น ๆ ที่ทั้งสัตว์และมนุษย์สัมพันธ์ในโลกเดียวกัน นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์เป็นบุคคลจะสามารถนำไปสู่การคิดเกี่ยวกับการเผชิญหน้ากับวิกฤตสิ่งแวดล้อมร่วมกันในวิถีทางที่ต่างออกไปได้

สำหรับ วีรพงษ์ ศรีสองคอน และวรรณวิสาข์ ไชโย (Srisongkhon & Chaiyo, 2021) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวคิดความสัมพันธ์ทางศีลธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในพระคัมภีร์ของวิลเลียม เจมส์” ซึ่งอธิบายว่า “จักรวาลนี้เป็นจักรวาลที่หลากหลายประกอบขึ้นจากปัจเจกย่อยจำนวนมาก ในทางภววิทยาแล้วสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตมีสถานะที่เท่าเทียมและจัดเป็นเพียงส่วนย่อยหนึ่งท่ามกลางความหลากหลายนี้เท่านั้น ซึ่งปัจเจกย่อยต่างก็ดำรงอยู่อย่างอิสระปราศจากการครอบครองหรือถูกครอบครองโดยสิ่งอื่นแม้จะดำรงอยู่อย่างอิสระแต่ปัจเจกเหล่านั้นต่างเชื่อมประสานกันด้วยกฎธรรมชาติบางประการทำให้เกิดเป็นสหภาพของความสัมพันธ์ขนาดใหญ่ ดังนั้น จักรวาลจึงมีความหลากหลายและเป็นหนึ่งในบางลักษณะของมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งประสบการณ์นี้ต่างมีความสัมพันธ์และเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน สรรพสิ่งจึงมีความสัมพันธ์ทางศีลธรรมแบบองค์รวม”

จากแนวคิดและวิธีการศึกษาของนักวิชาการข้างต้น ถือว่า “Apocalypse (โลกาวสาน)” เป็นนวนิยายสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการล่มสลายของวัฒนธรรมมนุษย์ ในวรรณกรรมที่มีความน่าสนใจ อันจะส่งผลให้ทราบถึงสิทธิและสวัสดิภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงเรื่องของจริยธรรมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถเป็นภาพแทนเชิงพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ได้ หรือแม้กระทั่งการกำหนดบทบาทหน้าที่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มนุษย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของมโนทัศน์ที่วามมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อมนุษย์อย่างไร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำเอาแนวคิด Apocalypse มาศึกษาด้านเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย เพื่อเป็นการพินิจพิเคราะห์ใหม่สำหรับตำนานและนิทานปรัมปรา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สืบค้นและรวบรวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการคิดวิเคราะห์ และเพื่อสำรวจว่ายังมีประเด็นใดที่สามารถนำมาศึกษาต่อยอดหรือยังมีประเด็นใดที่น่าสนใจเพิ่มเติม
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากตัวบทเกี่ยวกับตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย
3. เรียบเรียงผลการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาด้านเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย โดยตำนานเมืองลุ่มแต่ละเรื่องอาจมีเนื้อหาที่เหมือน คล้าย และแตกต่างกันออกไป บางเรื่องอาจมีเนื้อหาที่ยาว บางเรื่องเป็นการบอกเล่าหรือมีเนื้อหาปรากฏแทรกอยู่ในตำนานหรือวรรณกรรมอื่น ซึ่งมีลักษณะเป็นอนุภาคเหตุการณ์สั้น ๆ เท่านั้น แต่เป็นกล่าวถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับโลกาวสานอย่างโดดเด่นและมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นและคลี่คลายเหตุการณ์ต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงตั้งเกณฑ์การคัดเลือกตัวบทตำนานที่เป็นประเพณีลายลักษณ์ ดังนี้

ยังแต่สุทโธท้าว
ชูคนชูฤทธิ์เดชกล้า
สุวรรณนาคเจ้า
เป็นควนบด

1. ตัวบทที่มีเนื้อหาการนำเสนอโลกาวสานอย่างโดดเด่น
2. ผู้วิจัยได้ใช้ตัวบทตำนานจากประเพณีลายลักษณ์ ดังนี้

- 2.1 ท้าวคัทธนาม ปรีวรรตโดย อัมพร นามเหลา (2529)
- 2.2 ผาแดงนางไอ่ ปรีวรรตโดย ปรีชา พิณทอง (2524)
- 2.3 สิงหนวัติ ปรีวรรตโดย มานิต วัลลิโกดม (2516)

ผลการวิจัย

1. มโนทัศน์โลกาวสานในตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย: การแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติและการล่มสลายของระบบศีลธรรม

การศึกษา “มโนทัศน์โลกาวสาน” ในฐานะภาพแทนของการล่มสลายของระบบศีลธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ตัวบทไข่อนุภาคเหตุการณ์ “สภาวะโลกรวน” เป็นกระชกสะท้อนให้เห็นอัตภาพของมนุษย์ ซึ่งเรื่องศีลธรรมและคุณลักษณะของมนุษย์ มี 2 ประการ คือ 1) มโนทัศน์โลกาวสาน คือ การแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ 2) มโนทัศน์โลกาวสาน คือ การล่มสลายของระบบศีลธรรม ดังจะได้นำเสนอพอสังเขปต่อไปนี้

1.1 มโนทัศน์โลกาวสาน คือ การแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ

หากพิจารณา “มโนทัศน์โลกาวสาน” จากอนุภาคเหตุการณ์ การแย่งชิงอาหารของพญานาคสองตน คือ ระหว่างพญาสุทโธท้าวกับพญาสุวรรณนาค ซึ่งพฤติกรรมของพญานาคสองตนที่ปรากฏในตำนานผาแดงนางไอ่นั้น ได้สะท้อนให้เห็นภาพพฤติกรรมของมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนมโนทัศน์ที่ว่า มนุษย์เป็นใหญ่กว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น อันเป็นเหตุผลให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมาครอบครอง ดังนั้น มโนทัศน์โลกาวสานจากอนุภาคเหตุการณ์พญานาคสองตนแย่งชิงอาหารกันนั้น จึงมีเพียงแต่จะเป็นเรื่องของอาหารเท่านั้น แต่ยังเป็นอุปลักษณ์ของการแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติอื่น ๆ ด้วย ดังเรื่อง ผาแดงนางไอ่ ซึ่งกล่าวถึงหนองแสว่ามีพญานาคอยู่สองตน คือ พญาสุทโธท้าวกับพญาสุวรรณนาค เป็นสหายกัน ต่อมาทะเลาะแย่งชิงเรื่องอาหารกันจนนำมาสู่สงคราม ทำให้เกิดไฟไหม้บ้านเมืองจนควันไฟลอยไปจนถึงเมืองฟ้าของพระอินทร์ ดังบทว่า

สุวรรณรบต่อกันแล้ว
บ่หนีหน้าต่อกัน
ปากเป่าเป็นไฟ
มีดมัวเมาแล้ว

สุทโธท้าว
ก็จึงเป็นแม่น้ำ
สุทโธไท้
เป็นโตฮี
หางตีน้า
เสียงคื่นเค้า
จนว่านถึงเท้า
พระกัทรสสองฮู้
คันปลงไปห้าม
ก็จักทำเดชม้าง

ฮวยมนต์โอมอ่าน
มาล้างมอดไฟ
เปลื้องป้ายแฝงฤทธิ์
ใหญ่ยาวตีม้าง
หนองกระแสบ่ป็น
สองเจ้ารบกัน
อินทาเทวราช
สองสู้ต่อแล้ว
สองชาพระยานาค
เมืองบ้านขุนมัว

(Pintong, 1981, pp. 61–62)

จากข้อความข้างต้น แม้ว่าพญานาคจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ก็ถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่การนำเสนอภาพภาวะสงครามระหว่างพญานาคทั้งสองนั้น อาจตีความได้ว่าแท้จริงแล้วภาวะสงครามดังกล่าวคือภาพแทนแก่นแท้พฤติกรรมมนุษย์ที่มักเกิดข้อพิพาทในการแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติมาครอบครอง การที่พญานาค

ทั้งสองตนไม่ยอมรามือจากสงคราม แต่กลับทำสงครามที่รุนแรงกันมากขึ้นจนเกิดไฟไหม้ ควันไฟปกคลุมไปทั่วทิศจนถึงเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ของพระอินทร์ เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นด้านมืดของจิตใจ จนเป็นเหตุให้พระอินทร์สั่งให้พระวิษณุกรรมลงมาห้ามทัพ และให้แข่งขันกันขุดแผ่นดินให้เป็นแม่น้ำ ดังบทว่า

นับตั้งแต่เมื่อนี้
จ่งได้โลเสียถิม
อย่าได้มาอยู่ค้ำ
เฮาจักซึบอกให้
สุวรรณไปทางขวา
สุทโธไปหนก้า
พากันบุบุนพื้น
ให้ได้ถึงแม่กว้าง
จ่งได้พาพลหลวง
คันแม่บอระบวนแล้ว
บีกปากพ้อม

อย่าได้อยู่ในหนอง
หนองแสนยาน
ให้ไปสร้างใหม่เอา
ทางห่างไกลกัน
ฝ่ายทักษิณแขวงใต้
บุรพาดาวนอก
เป็นน้ำแม่หลวง
สมุทรใหญ่กระแสนธุ์
กันไปเป็นห้วย
ให้หาปลาปล่อย
เค็งค้ำแม่สะโด

(Pintong, 1981, p. 64)

จากคำสั่งของพระวิษณุกรรมที่สั่งให้พญาสุทโธท้าวกับพญาสุวรรณนาครสร้างแม่น้ำและให้นาเอาปลาบึกขึ้นมาสู่แม่น้ำที่ตนสร้างนั้น สะท้อนให้เห็นการแก้ปัญหาการทำลายธรรมชาติของพญานาคสองตนนั้น ซึ่งได้ทำลายธรรมชาติไปจนหมดสิ้น ฉะนั้นการสั่งให้พญานาคสองตนสร้างแม่น้ำพร้อมนำเอาปลาบึกขึ้นมาสู่แม่น้ำที่ตนสร้าง จึงเปรียบเสมือนการฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งปลาบึกนี้ มีนัยสำคัญ ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (Hongsuwan, 2013, p. 220) ได้แสดงทัศนะว่า “ปลาบึกนี้มีฐานะเป็นทั้งปลาเก่าแก่/อาวุโสและมีความสูงวัยกว่าปลาอื่น ๆ เสมือนเป็นปลาบรรพบุรุษ

จึงมีนัยที่สื่อถึงการเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดแรกที่เกิดกำเนิดขึ้นในแม่น้ำโขง การกล่าวเช่นนี้ถือเป็นการบูรณาการหรือผนวกเรื่องของปลาบึกโดยแฝงการยอมรับความเก่าแก่ดั้งเดิม และถึงช่วงระยะเวลาของการกำเนิดแม่น้ำโขงให้มาสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของปลาบึก อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าเป็น “ผู้สร้างดุลยภาพ” ให้เกิดขึ้นกับโลกมนุษย์” ฉะนั้น การนำเสนอภาพของการทะเลาะกันเพราะอาหารของพญาสุทโธท้าวกับพญาสุวรรณนาคร จึงเปรียบเสมือนการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ จนธรรมชาตินั้นย่อยยับพังทลาย ซึ่งวิธีการปกป้องและรักษาสวัสดิภาพของธรรมชาติ คือ

การฟื้นฟูธรรมชาติที่กำลังจะดับสูญ ดังเช่นการสร้างแม่น้ำของพญานาคสองตนนั้นเอง

1.2 มโนทัศน์โลกาวสาน คือ การล่มสลายของระบบศีลธรรม

ข้อพิจารณาจากตัวบทตำนานเรื่องท้าวคัทธนามและสิงหนวัติ ซึ่งใช้สนับสนุนเพื่อพินิจวิเคราะห์ว่า มโนทัศน์โลกาวสาน คือ การล่มสลายของระบบศีลธรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาจากการถามตอบถึงต้นสาย

ปลายสาเหตุที่ผู้ชวงทำลายเมืองขวางทะเลบุรีนั้น เหตุเพราะชาวเมืองขวางทะเลบุรีไม่อยู่ในกฎศีลธรรมอันดีงามที่ขุนบรมเคยตั้งไว้เมื่อครั้งสร้างเมือง หรือถึงความตอนหนึ่งที่ชาวเมืองโยนกนครหลวงนำปลาตะเพียนเผือกมาถวายพระมหากษัตริย์แล้วมีรับสั่งให้ตัดแบ่งเป็นท่อนเพื่อแจกจ่ายให้ประชาชนในเมือง ซึ่งทั้งสองเหตุการณ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงการล่มสลายของระบบศีลธรรมที่ส่งผลต่อเนื่องไปถึงการล่มสลายของบ้านเมือง ดังตัวบทว่า

ท้าวคัทธนาม

ดูราสัปปริสสาเจ้าทั้งหลาย แต่ก่อนพูนอันว่าเมืองขวางทะเลบุรีนี้ ตั้งแต่ขุนบรมมาสร้างไว้ให้สืบ ๆ มาว่าให้คนทั้งหลายกระทำความกรรมคละชั่ววงฮวายแล วันศีล ๗ คำ ๘ คำ ๑๕ คำก็ดีแลบให้คนทั้งหลายยกระทำความกรรมอันผม คือว่า ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอัน ๑ โภกตองหลอง อย่าทำแลไผกระทำผิด ก็ดัก้วยทั้งบ้านเมืองแท้แล ขุนบรมมาบ้อยไว้ตั้งนี้สืบมาแต่นั้น เลยมมาถึงพญาตนอันกล่าวแล้วนั้นแล พญาก็บัณฑิตราชธรรมสังก็เท่าเอาขี้ร้อไปอบไปเลวแล ฆ่าฟันกันเอาขี้ข้าวของลูกแลเมียท่านก็ตายดับวายไปชูแห่งชุกาย บ่ให้คาด (คลาด) ทุกปี ๆ หั้นแล อัน ๑ คือว่าบุปลาอันอยู่ในน้ำในบกทั้งหลายอันคนหากนำไปฆ่าไปฟันกิน บ่ให้เศษบ่ให้หลออันใดสักอันแล

(Namlao, 1986, p. 23)

สิงหนวัติ

เดือน ๗ แรม ๗ คำ วันเสาร์ ครั้นนั้นคนทั้งหลายก็ไปเที่ยวยังแม่น้ำกกกุกกุกที่ ได้เห็นยังปลาตะเพียนเผือกตัวหนึ่งใหญ่เท่าต้นตาลยาวประมาณ ๗ วา แล้วเขาก็พากันไปทบทปลาตัวนั้นตายแล้วก็พากันลากมาถวายมหากษัตริย์เจ้า พระองค์ก็มีอาชญาให้ตัดเป็นท่อนแจกกันกินทั่วทั้งเวียงนั้นแล

ครั้นว่าบริโภคนั้นเสร็จแล้วตั้งนั้น สุริยาอาทิตย์ก็ตกไปแล้ว ก็ได้ยินเสียงเหมือนดังแผ่นดินดังสนั่นหวั่นไหวประดังดังว่าเวียงโยนกนครหลวงที่นี้จักเคลื่อนจักพังไปนั้นแล แล้วก็หายไปครึ่งหนึ่ง ครั้นถึงมัชฌิมยามก็ซำดั่งมาเป็นคำรบสองแล้วก็หายนั้นแล ถึงปัจฉิมยามก็ซำดั่งมาเป็นคำรบสามหนที่สามนี้ดังยิ่งกว่าทุกครั้งทุกคราวที่ได้ยินเสียงมาแล้ว กาลนั้นเวียงโยนกนครหลวงที่นี้ก็ยุบจมลงเกิดเป็นหนองอันใหญ่

ยามนั้นคนทั้งหลายอันมีในเวียงนั้น มีพระมหากษัตริย์เป็นประธาน ก็วินาสนิบหายตกไปในที่น้ำที่นั้นสิ้น ยังเหลืออยู่แต่เรือนยายแม่หม้ายเฒ่าหลังเตี้ยวนั้นแล

(Vallibhotama, 1973, pp. 94–95)

ความเหมือนของตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย คือ ตัวบทได้กล่าวถึงว่า มีเจ้าขุนมูลนายหรือผู้มีอำนาจสั่งให้ประชาชนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นกระรอกเผือกในผาแดงนางไอ่ ปลาตะเพียนเผือกในสิงหนวัติ หรือสัตว์อื่นในธรรมชาติในท้าวคัทธนาม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเจ้าขุนมูลนายหรือผู้มีอำนาจไม่อยู่ในกรอบศีลธรรม ดังที่ปรากฏในท้าวคัทธนามที่กล่าวถึงตอนที

ขุนบรมสร้างเมืองขวางทะเลบุรีขึ้นมาและให้ทุกคนในเมืองประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบศีลธรรม ซึ่งกรอบศีลธรรมนี้ก็เปรียบเสมือนกฎบัตรทางสังคม ดังที่ ประเสริฐ แรงกล้า (Rangkla, 2022, p. 89) กล่าวไว้ว่า “กฎศีลธรรมเป็นข้อบังคับทางสังคม บรรทัดฐานที่สังคมใช้ควบคุมระบบคุณค่าที่คนมีร่วมกัน หรือการสร้างระเบียบสังคม” ฉะนั้น การที่ขุนบรมกล่าวว่าไม่ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ผู้ใดทำผิดศีลธรรมนี้

บ้านเมืองจะล่มสลาย อาจกล่าวได้ว่า แท้จริงแล้วคือกุศโลบายที่ทำให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนสัตว์และธรรมชาติอื่น ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

2. จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทย : มนุษย์ต่อธรรมชาติและมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นภาพของตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย ที่มีได้มีความหมายเป็นเพียงแค่การล่มสลายของบ้านเมืองเท่านั้น การผลิตซ้ำและสร้างความหมายของตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทย ไม่ว่าจะเป็นการล่มสลายเพราะกินสัตว์เผือกหรือสัตว์ธรรมดาทั่วไป สามารถสื่อให้เห็นนัยที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมอยู่ 2 ด้าน คือ 1) ด้านมนุษย์ต่อธรรมชาติ คือกล่าวถึงอำนาจของธรรมชาติ และ 2) ด้านมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ คือกล่าวถึงสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เห็นตำนานต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ผลิต สร้างและกำกับความหมายต่าง ๆ เอาไว้ และเปิดรับความเป็น

พหุลักษณะของตำนานเมืองลุ่มของสังคมไทยในดับบทนั้น ๆ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จำต้องนำมาพิจารณาได้มีเพียงมิติของอำนาจธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมิติของสัตว์ศึกษาก็เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับนำมาพิจารณาตีความใหม่เช่นกัน

2.1 จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทยกับอำนาจของธรรมชาติ

ข้อพิจารณาจากตำนานทั้ง 3 เรื่อง ในฐานะสัญลักษณ์อำนาจของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่น่าสนใจให้ศึกษา เพราะการล่มสลายของเมืองได้สะท้อนพฤติกรรมด้านดี-ร้ายของมนุษย์ที่มนุษย์มักตั้งอยู่บนมโนทัศน์ที่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การที่เมืองล่มสลายเพราะงูชวงในท้าวคัทธนาม พญานาคในผาแดงนางไอ่ และน้ำท่วมเมืองเพราะกินปลาตะเพียนเผือกในสิงหนวัติ จึงสื่อให้เห็นการเผชิญต่อพลังอำนาจของธรรมชาติอันเป็นผลกระทบที่เกิดจากมนุษย์เอง ดังเหตุการณ์ที่งูชวงลงมาจากเมืองฟ้าตลอด 7 วัน 7 คืน เพื่อทำลายเมืองขวางทะบุรี และพญาสุทโธนาครพร้อมไพร่พลนาคทำลายเมืองเอกะเทที่ตาจนกลายเป็นหนองต ดังความต่อไปนี้

ท้าวคัทธนาม

ยังมีในวันหนึ่ง ส่วนอันว่าฟางทั้งหลายแลมันก็มาแต่ก้าตะวันออกพูน ก็อันมีดมนอนธกาลแลห่มกุ่มเอายังเมืองอันนี้ก็บเห็นสังกลางวันก็เท่าใต้ไฟอยู่ ๗ วัน ๗ คืน ก็บเห็นตะวันสักทีแล แต่นั้นอันว่าพญาตนเป็นพ่องวงคำตายอยู่ ก็บู้จักอันใด ก็เท่าเอาแต่ขานี้ไปไว้ในกลองหันแลงมันก็มากินยังพ่แม่พี่น้องชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลายก็หมดซุกคนก็มีแล

(Namlao, 1986, p. 20)

ผาแดงนางไอ่

บัดนี้ก็จักพาสูดัน
ไผ่ผู้กินตอนชื่น
ค้อมว่าพระกล่าวแล้ว
เขาก็พากันควัด
หวังจักเอาคนให้
ตางให้กับชาติเมี้ยน
ไผ่ผู้กินบาท้าว
เขาก็บู่แผ่นพื้น

....

เขาหากดั้นแผ่นพื้น
บให้เหลือหลอได้
นาคทำเดชลัม

ปลงพี้นลุ่ม
บาท้าวให้หล่มลง
เสนเสลาลง
แผ่นดินทางใต้
จมลงมรณาด
เสียเสียงป่หลอ
กังคืบให้อยู่
ทางใต้ฮอดเมือง

ทางใต้ชู่เชิง
ไผ่กินกระฮอกตอน
จนเลี้ยงชู่กาย

(Pintong, 1981, pp. 185–186)

จะเห็นว่าเหตุการณ์ข้างต้น หากสลับขั้ววิธีคิดโดยให้มนุษย์เป็นผู้ทำลาย จะพบว่าอนุภาคเหตุการณ์ดังกล่าว คืออำนาจของธรรมชาติ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรง โดยอยู่เหนือการหยั่งรู้และการควบคุมของมนุษย์ อีกมิติหนึ่ง เหตุการณ์ขงขวงกีนมนุษย์ในเมืองขวาทะบุรีและพญานาคต้นพื้นดินเป็นหนองนั้น มีความแตกต่างกัน เพราะขงขวงกีนมนุษย์ในเมืองขวาทะบุรี ทำให้เกิดเมืองร้าง ในขณะที่พญานาคต้นพื้นดินเป็นหนอง แม้ว่าจะส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์และสภาพแวดล้อม แต่ก็กลายเป็นหนองน้ำอันเป็นแหล่งทำมาหากินของมนุษย์และเป็นสัญลักษณ์ของความ

อุดมสมบูรณ์ ธวัช ปุณฺณทก (Punnotok, 1982, p. 243) อธิบายว่า “ตำนานและนิทานอีสานได้แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์และมีความโหดร้ายต่อมนุษย์ ฉะนั้นจึงเน้นเรื่องการเคารพนับถือวิญญาณอันสิงสถิตอยู่ในธรรมชาติเหล่านั้น” เช่นเดียวกับตำนานสิงหนวัติ ที่เล่าว่าหลังจากที่พระมหากษัตริย์พร้อมด้วยชาวเมืองบริโศกหนีปลาตะเพียนเผือก พอพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าไปแล้วก็เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ จำนวน 3 ครั้ง ซึ่งครั้งสุดท้ายเป็นครั้งที่รุนแรงที่สุด จนเมืองโยนกนครหลวงจมลงไปในแผ่นดินเกิดเป็นหนองขนาดใหญ่ ดังบทว่า

สิงหนวัติ

ครั้นว่าบริโศกกันเสร็จแล้วตั้งนั้น สุริยาอาทิตย์ก็ตกไปแล้ว ก็ได้ยินเสียงเหมือนดังแผ่นดินดังสนั่นหวั่นไหวประดุจดังว่าเวียงโยนกนครหลวงที่นี้จักเคลื่อนจกพังไปนั้นแล แล้วก็หายไปครั้งหนึ่ง ครั้นถึงมัชฌิมยามก็ซำดั่งมาเป็นคำรบสองแล้วก็หายนั้นแล ถึงปัจฉิมยามก็ซำดั่งมาเป็นคำรบสามหนที่สามนี้ดังยิ่งกว่าทุกครั้งทุกครั้งที่ได้ยินเสียงมาแล้ว กาลนั้นเวียงโยนกนครหลวงที่นั้นก็ยุบจมลงเกิดเป็นหนองอันใหญ่

ยามนั้นคนทั้งหลายอันมีในเวียงนั้น มีพระมหากษัตริย์เป็นประธาน ก็วินาสฉิบหายตกไปในน้ำที่นั่นสิ้น ยังเหลืออยู่แต่เรือนยายแม่หม้ายเฒ่าหลังเดียวนั้นแล

(Vallibhotama, 1973, p. 95)

การนำเสนอภาพการล่มสลายของเมืองโยนกนครหลวงหลังจากกินเนื้อปลาตะเพียนเผือก ทำให้เห็นว่าธรรมชาติมีพลังอำนาจมากเพียงไร ถ้อยคำว่า “เหมือนดังแผ่นดินดังสนั่นหวั่นไหวประดุจดังว่าเวียงโยนกนครหลวงที่นี้จักเคลื่อนจกพังไปนั้นแล แล้วก็หายไปครั้งหนึ่ง ครั้นถึงมัชฌิมยามก็ซำดั่งมาเป็นคำรบสองแล้วก็หายนั้นแล ถึงปัจฉิมยามก็ซำดั่งมาเป็นคำรบสาม หนที่สามนี้ดังยิ่งกว่าทุกครั้งทุกครั้งที่ได้ยินเสียงมาแล้ว” นั้น สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของธรรมชาติที่อยู่เหนือการควบคุม ที่มุ่งหมายจะชนะธรรมชาติให้ได้ และยังสื่อถึงจริยธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การล่มสลายของโยนกนครหลวงคือการตอกย้ำมองว่าโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มีอำนาจที่ซ่อนเร้นยากแก่การหยั่งรู้ของมนุษย์ ใช่ว่าโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จะเป็น “เหยื่อ” ของมนุษย์ แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่จากอนุภาคเหตุการณ์เมืองลุ่มที่ปรากฏในตำนานทั้ง 3 เรื่อง ได้สะท้อนให้เห็นว่า แท้จริงแล้วมนุษย์

ก็ต้องรับผลกระทบจากภัยพิบัติเมื่อไม่รู้จักปกป้องและอนุรักษ์ธรรมชาติตนเอง

2.2 จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในตำนานเมืองลุ่มสำนวนภาคเหนือและภาคอีสานของไทยกับความเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับ “สัตว์เผือก” คือ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่น่าสนใจให้พินิจพิเคราะห์ความหมาย เพราะสัตว์เผือกเป็นสัญลักษณ์ของระบบความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสะท้อนความเชื่อของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ การยกระดับสัตว์ให้สูงขึ้นทะลุสู่สภาวะ “เหนือโลก” ที่มีความเหนือกว่ามนุษย์ อันนำไปสู่ภัยพิบัติทางธรรมชาติได้ จึงมีนัยที่สื่อให้เห็นว่าสัตว์ได้รับการปกป้องสวัสดิภาพของสัตว์และการเคารพต่อสัตว์ว่ามีความเท่าเทียมและอาจมีความเหนือกว่ามนุษย์ ดังความตอนหนึ่งในผาแดงนางไอ่ ที่เล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพญานาคบังคืแปลงกายเป็นกระรอกเผือก และความตอนหนึ่งในสิงหนวัติ ที่เล่าถึงลักษณะของปลาตะเพียนเผือก ดังความว่า

ผาแดงนางไอ่

อันว่าบังคืท้าว
งามยิ่งย้อย

แปลงเป็นกระรอกด่อน
เขาะแก้วผูกคอ

พยางค์เสียงม้วนแมง
คือตั้งเสียงดนตรี

เขาะป่าวกังคี
เทพะแมนเมืองฟ้า

(Pintong, 1981, p. 157)

สิงหนวัติ

เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ วันเสาร์ ครั้นนั้นคนทั้งหลายก็ไปเที่ยวยังแม่น้ำกกกุกกุกนที ได้เห็นยัง
ปลาตะเพียนเผือกตัวหนึ่งใหญ่เท่าต้นตาลยาวประมาณ ๗ วา แล้วเขาก็พากันไปทาบปลาดั้นตาย
แล้วก็พากันลากมาถวายมหากษัตริย์เจ้า

(Vallibhotama, 1973, p. 94)

น่าสังเกตว่า การนิยามความหมายของสัตว์เผือก ไม่ว่าจะ
จะเป็นกระรอกเผือกหรือปลาตะเพียนเผือกในฐานะสัญลักษณ์
ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้น ไม่ได้มาจากการผสมพันธุ์ เนื่องจาก
กระรอกเผือกในเรื่องผาแดงนางไอ่ มาจากการจำแลงกาย
ของพญานาคภักดี ส่วนปลาตะเพียนเผือกนั้นก็มีลักษณะ
ที่ผิดไปจากปลาธรรมดา คือ มีขนาดใหญ่เท่าต้นตาล
ยาวประมาณ 7 วา มีกลิ่นหอม ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษ
มาเป็นตัวกำหนดนิยามความหมายของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในมิติ
ทางวัฒนธรรมผ่านตัวตนของสัตว์เผือกทั้งสอง ซึ่งมีไข่มผลผลิต
ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แต่ต้องมาจาก “อำนาจศักดิ์สิทธิ์”
เท่านั้น ทั้งนี้ สัตว์เผือกในมิติสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ (sacred animal)
เนื่องจากมีคุณลักษณะทางกายภาพ ถิ่นที่อยู่อาศัย ตลอดจน
จุดมุ่งหมายของการเกิดที่แตกต่างกัน (กระรอกเผือกมีรูปร่าง
เกิดจากอนุภาคการแปลงกายของนาคเพื่อสร้างความประทับใจ
ให้กับหญิงคนรัก ขณะที่ตะเพียนเผือกอยู่ในพื้นที่แม่น้ำ
มีความผิดปกติเนื่องจากร่างกายใหญ่โตเกินธรรมชาติ) ฉะนั้น
สัตว์เผือกทั้งสอง จึงเสมือนเป็นตัวเชื่อมระหว่างโลกสามัญ
และโลกศักดิ์สิทธิ์ เพราะตัวบทได้กำหนดให้สัตว์เผือกทั้งสอง
ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีผลต่อการล่มสลายของบ้านเมือง กล่าวคือ
เป็นอำนาจที่อยู่เหนือการควบคุมและการหยั่งรู้ของมนุษย์
นั่นเอง

กล่าวโดยสรุปตำนานเมืองลุ่มที่ปรากฏในท้าวคำทนาม
ผาแดงนางไอ่ และสิงหนวัตินั้น เมื่อพิจารณาในมุมมองของ
การวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นการดำเนินไปตามแบบการอุปลักษณ์
ที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ด้วยการประกอบสร้างให้
การล่มสลายของบ้านเมืองเป็นกระชากสะท้อนทั้งพฤติกรรม
ความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออกของมนุษย์ที่พึงปฏิบัติ
ต่อธรรมชาติ โดยเน้นการปกป้องและรักษาสวัสดิภาพของ
ธรรมชาติทั้งหมดทั้งมวล และทำให้เห็นถึงทัศนะในการ
มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติบนพื้นฐาน

ของมโนทัศน์ที่ว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ว่าแท้จริงแล้ว
มนุษย์จะสร้างสำนักเชิงนิเวศอย่างไร ทั้งนี้ หากมองว่า
สัตว์เผือกคือภาพแทนของธรรมชาติที่เป็นอื่น ก็อาจกล่าว
ได้ว่าเป็นสิ่งมีอำนาจเหนือธรรมชาติหรือพลังอำนาจของ
ธรรมชาติอันเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือหยั่งรู้ได้
โดยสิ้นเชิง

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษามโนทัศน์โลกาวสานในตำนานเมืองลุ่มสำนวน
ภาคเหนือและภาคอีสานของไทยนั้น ตัวบทใช้อุณาคเหตุการณ์
“สภาวะโลกรวน” นำเสนอให้เห็นอัตภาพและพฤติกรรม
บางประการของมนุษย์ รวมถึงเรื่องศีลธรรมและคุณลักษณะ
ของมนุษย์ มี 2 ประการ คือ 1) มโนทัศน์โลกาวสาน คือ
การแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ หากพิจารณา “มโนทัศน์
โลกาวสาน” จากอนุภาคเหตุการณ์การแย่งชิงอาหารของ
พญานาคสองตน คือ ระหว่างพญาสุทโธนาคกับพญาสุวรรณ
นาค ซึ่งพฤติกรรมของพญานาคสองตนที่ปรากฏในตำนาน
ผาแดงนางไอ่นั้น ได้นำเสนอให้เห็นภาพพฤติกรรมของ
มนุษย์ที่ตั้งอยู่บนมโนทัศน์ที่ว่า มนุษย์เป็นใหญ่กว่าธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมอื่น อันเป็นเหตุผลให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร
ธรรมชาติมาครอบครอง การนำเสนอภาพของการทะเลาะกัน
เพราะอาหารของพญาสุทโธนาคกับพญาสุวรรณนาค
จึงเปรียบเสมือนการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์
จนธรรมชาตินั้นย่อยยับพังทลาย ซึ่งวิธีการปกป้องและรักษา
สวัสดิภาพของธรรมชาติ คือ การฟื้นฟูธรรมชาติที่กำลังจะ
ดับสูญ ดังเช่นการสร้างแม่น้ำของพญานาคสองตน 2) มโนทัศน์
โลกาวสาน คือ การล่มสลายของระบบศีลธรรม ข้อพิจารณา
จากตัวบทตำนานเรื่องท้าวคำทนามและสิงหนวัติ ซึ่งใช้
สนับสนุนเพื่อพินิจพิจารณาว่า มโนทัศน์โลกาวสาน คือ
การล่มสลายของระบบศีลธรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม แท้จริงคือการไม่ปกป้องและรักษาสวัสดิภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การที่ขุนบรมกล่าวว่าไม่ให้มาสัตว์ตัดชีวิต ผู้ใดทำผิดศีลธรรมนี้ บ้านเมืองจะล่มสลาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นกุศโลบายที่ทำให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนสัตว์และธรรมชาติอื่น ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

สำหรับการศึกษาจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทยนั้น ภาพของตำนานเมืองลุ่มของสังคมไทยมิได้มีความหมายเป็นเพียงแค่การล่มสลายของบ้านเมืองเท่านั้น การผลิตซ้ำและสร้างความหมายของตำนานเมืองลุ่มของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการล่มสลายเพราะกษัตริย์เผือกหรือสัตว์ธรรมดาทั่วไปสามารถสื่อให้เห็นนัยที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมอยู่ 2 ด้าน คือ 1) ด้านมนุษย์ต่อธรรมชาติ คือกล่าวถึงอำนาจของธรรมชาติ ซึ่งโลกธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มีอำนาจที่ซ่อนเร้นยากแก่การหยั่งรู้ของมนุษย์ และ 2) ด้านมนุษย์ต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ คือกล่าวถึงสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสัตว์เผือกคือภาพแทนของธรรมชาติที่เป็นอื่นที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมหรือหยั่งรู้ได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งถือว่าการยกระดับการปกป้องและรักษาสวัสดิภาพของสัตว์ให้สูงขึ้น ทั้งนี้หากมองว่าสัตว์เผือกคือภาพแทนของธรรมชาติที่เป็นอื่นที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเกินการควบคุมของมนุษย์ มีความย้อนแย้งกับแนวคิดสัตว์ศึกษาที่มองประเด็น “ความเป็นอื่น” (the other) ว่าเป็นการสร้าง ความห่างไกลจากสัตว์ ทำให้สัตว์อยู่ในภาวะชายขอบผ่านกระบวนการกดขี่และสร้างความแปลกแยก (alienation)

นอกจากการนำเสนอภาพภัยพิบัติที่เลวร้ายบนโลกมนุษย์แล้ว ตัวบทตำนานทั้ง 3 เรื่องยังพยายามชี้ให้เห็นว่าความเป็น “มนุษย์” และความเป็น “สัตว์” นั้น อันที่จริงคือสภาวะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อการรักษาสมดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศอื่น ๆ ดังที่ ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ (Pradittatsanee, 2016, pp. 23–24) กล่าวว่า “วรรณกรรมสิ่งแวดล้อมไม่ได้คาดหวังให้มีการถ่ายทอดความชื่นชมธรรมชาติจากผู้เขียนไปสู่ผู้อ่านและมักจะสนใจมิติเวลา มากกว่าการอยู่เหนือกาลเวลาของประสบการณ์ โดยมุ่งเน้นสำนักอย่างแรงกล้าต่อความสัมพันธ์เชิงนิเวศและวิกฤตสิ่งแวดล้อม” อย่างไรก็ตาม หากมองโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า แท้จริงแล้วตำนานทั้ง 3 เรื่อง มีเป้าหมายคือการสร้างสำนักเชิงนิเวศอันเป็นจุดหมายสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างยั่งยืนนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเกี่ยวกับตำนานเมืองลุ่มในภาคเหนือและภาคอีสานของไทยยังมีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ รวมไปถึงการศึกษาเกี่ยวกับนิเวศเชิงลึก เพื่อให้เกิดความเข้าใจในองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมอย่างลึกซึ้ง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้มาจากโครงการ “ตำนานเมืองลุ่มของสังคมไทย : มโนทัศน์โลกาวสานและจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรม (เลขที่สัญญา N42A660901) จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 และผ่านการรับรองการยกเว้นการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (รหัสโครงการ : HEC-02-67-007) โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตขอนแก่น วันที่ 13 มีนาคม 2567

References

- Buell, L. (1995). **The environmental imagination: Thoreau, nature writing, and the formation of American culture.** The Belknap Press of Harvard University Press.
- Eoseewong, N. (Trans.). (2009). **Buddhism: Its essence and development (พุทธศาสนา : สารและพัฒนาการ)** (3rd ed.). Matichon.
- Garrard, G. (2012). **Ecocriticism.** Routledge.
- Hongsuwan, P. (2013). **Long time ago: Have a story, tale, myth, life (นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต).** Chulalongkorn University Press.
- Intongpan, P. (2016). **Buddhism and environmental (พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม).** Kasetsart University Press.
- Jaikorn, T. (2019). A perspective towards natural disasters in Thailand during 1867–1926 (การศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับภัยธรรมชาติในสังคมไทย พ.ศ. 2401 – 2469). **Panidhana Journal**, 15(1), 97–131.
- Kantha, P. (2022). Porous of edge: Ethical condition of human and animals coexistence amid the environmental crisis (รูพรุนของเส้นขอบ : เงื่อนไข

- ทางจริยศาสตร์ของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ท่ามกลางวิกฤตสิ่งแวดล้อม). **Journal of Social Sciences, Naresuan University**, 18(2), 1–37.
- Lakul, A., & Tularak, U. (2017). Tale type and white animal's motifs in ruined city legends of North Eastern region (แบบเรื่องและอนุภาคสัตว์สี่เท้าอกในตำนานเมืองลุ่มภาคอีสาน). **Journal of Language, Religion and Culture**, 6(2), 37–50.
- Namlao, A. (1986). **Thao Cut Thanam** (ท้าวคัทธนาม). Cultural Center of Nakhon Ratchasima.
- Pintong, P. (1981). **Phadang Nang-Ai** (วรรณคดีอีสานเรื่อง ผาแดง-นางไอ่). Siritham Offset.
- Pradittatsanee, D. (2016). **Consider environmental issues from the perspective of contemporary American literature** (พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย). Chulalongkorn University Press.
- Pradittatsanee, D. (2017). Ecocriticism: Introduction (การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism) : บทแนะนำเบื้องต้น). In R. Sujjapun (Ed.), **Theory and art criticism: Perspectives of Thai scholars** (ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ : ทศนะของนักวิชาการไทย) (pp. 236–327). Nakorn.
- Punnotok, T. (1982). **Regional literature** (วรรณกรรมท้องถิ่น). Odeon Store.
- Rangkla, P. (2022). **Anthropology, geology: Human, good thing, and the future** (มานุษยวิทยาจริยศาสตร์: มนุษย์ สิ่งที่ดีและอนาคต). Thammasat University Press.
- Rukrian, P. (2016). **Eco-dystopia and eco-utopia in Kim Stanley Robinson's science fiction** (อีโค-ดิสโทเปียและอีโค-ยูโทเปียในบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ของคิม สแตนลีย์ โรบินสัน). [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/58079>
- Sangkaphanthanon, T. (2016). **Contemporary literary theory** (แก่นวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย). Nakorn.
- Srisongkhon, W., & Chaiyo, W. (2021). Concept of moral relationship between humans and the environment in William James's view (แนวคิดความสัมพันธ์ทางศีลธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในทรรศนะของวิลเลียม เจมส์). **Panidhana Journal**, 17(2), 99–120.
- Thompson, D. (1997). **The end of time: Faith and fear in the shadow of the millennium**. University Press of New England.
- Vallibhotama, M. (1973). **Sing-Honnawat** (ตำนานสิงหนวัติกุมารฉบับสอบค้น). Office of the Prime Minister Printing House.